

Elżbieta Tęcza

Kształtowanie się władzy i administracji : samorząd gminy Dzikowiec w latach 1944 - 1954

Rocznik Kolbuszowski 6, 11-30

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kształtowanie się władzy i administracji
samorząd gminy DZIKOWIEC W LATACH 1944 -1954

1. GMINNA RADA NARODOWA - JEJ STRUKTURA ORGANIZACYJNA

Sukcesy wojsk radzieckich na terenie wschodnim pobudziły do działań konspirację komunistyczną. Polska Partia Robotnicza podjęła próbę powołania własnej, pozornie ponadpartyjnej organizacji politycznej. W nocy z 31 XII 1943 r. na 1 I 1944 r. w Warszawie powołano do życia Krajową Radę Narodową (KUN), pretendującą do miana podziemnego parlamentu. Na czele KRN stanął Bolesław Bierut, a jego zastępcą został Edward Osóbka - Morawski. Postępy ofensywy Armii Czerwonej w lipcu 1944 r., m. in. przekroczenie linii Curzona, wpłynęły na przyspieszenie decyzji o powołaniu organu wykonawczego KRN w postaci Polskiego Komitetu Wyzwolenie Narodowego (PKWN), który objął władzę w wyzwolonej części Polski między Bugiem a Wisłą. W ogłoszonym 22 VII 1944 r. przez radio moskiewskie Manifestie, PKWN uznał się za jedyną, legalną władzę w Polsce, określając rząd londyński „samozwańczym”, opartym na „faszystowskiej” konstytucji kwietniowej.

Najważniejszą sprawą dla PKWN i tworzących go partii politycznych było pozyskanie społeczeństwa i zdobycie jego poparcia dla swego programu. W związku z tym organizacje terenowe PPR wychodziły z konspiracji i przystępowały do pracy polityczno - organizacyjnej równocześnie z wyzwoleniem.

Na terenie Rzeszowszczyzny walki wyzwolenicze prowadzone były od lipca do września 1944 r. przez wojska I Frontu Ukraińskiego, pod dowództwem generała Iwana Koniewa oraz oddziały Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich w ramach akcji „Burza”.

2 sierpnia 1944 r. został wyzwolony Rzeszów, a nieco wcześniej z 27 na 28 lipca 1944 r. Kolbuszowa i okolice¹.

Bezpośrednio po wyzwoleniu Rzeszowa przybył z Mogielnicy przedstawiciel Komitetu Obwodowego PPR Mieczysław Janikowski „Stały”. 7 sierpnia zwołał pierwsze po wyzwoleniu posiedzenie Komitetu Okręgowego PPR

1. M. Piórek, Szkice do dziejów Dzikowca i okolic, Kolbuszowa 1995, s. 146.

w Rzeszowie², który początkowo kierował pracą organizacyjną. W celu usprawnienia pracy administracyjnej w terenie wprowadzono odpowiedzialność członków Komitetu za organizację partii w poszczególnych powiatach. Powiat Kolbuszowa został przydzielony Stanisławowi Tkaczowowi, zajmującemu się administracją państwową³.

Do końca września we wszystkich wyzwolonych powiatach Rzeszowszczyzny powstały Komitety Powiatowe PPR, które podjęły działania celem przejęcia i zorganizowania aparatu władzy państwowej. Podstawę prawną obejmowania władzy na terenie tzw. „Polski Lubelskiej” i tworzenia terenowych organów ustalały trzy podstawowe akty prawne, a mianowicie:

- 1) dekret PKWN z dnia 21 sierpnia 1944 r. o trybie powoływania władz administracji ogólnej I i II instancji⁴;
- 2) ustawa z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych⁵;
- 3) dekret PKWN z dnia 23 listopada 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego⁶;

Celem zobrazowania struktury rad narodowych oraz ich kompetencji warto przytoczyć fragment ustawy z 11 września 1944 r., gdzie w rozdziale I czytamy:

1. Do czasu powołania stałej politycznej reprezentacji narodu w myśl Konstytucji z dnia 17 marca 1921 roku, organem Narodu w zakresie ustawodawstwa oraz kontroli nad działalnością Rządu i w zakresie nadzoru nad radami narodowymi jest Krajowa Rada Narodowa.
2. Jako organa planowania działalności publicznej oraz kontroli nad rządowymi i samorządowymi organami wykonawczymi działają gminne, miejskie i wojewódzkie rady narodowe (art. 28).

1. Struktura hierarchiczna rad narodowych jest następująca:

- a) Krajowa Rada Narodowa,
- b) wojewódzkie rady narodowe,
- c) powiatowe rady narodowe,
- d) miejskie rady narodowe,
- e) gminne rady narodowe.

2. Zakres działalności terytorialnej rad narodowych wskazanych w art. 2.1 pkt. b - e, opiera się na podziale administracyjnym Rzeczypospolitej Polskiej (...)"⁷.

Z drugiego punktu art. 2 ustawy wynikała przynależność, w omawianym okresie, gminy Dzikowiec do powiatu kolbuszowskiego.

W Kolbuszowej pierwsza Miejska i Powiatowa Rada Narodowa została

2. E. Olszewski, Początki władzy ludowej na Rzeszowszczyźnie 1944 - 47, Lublin 1974, s. 62.

3. Tamże, s. 63.

4. Dz. U. R. P. Nr 2/1944, póź. 8.

5. Dz. U. R. P. Nr 5/1944, póź. 26.

6. Dz. U. R. P. Nr 14/1944, póź. 74.

7. Dz. U. R. P. Nr 5/1944, póź. 26.

powołana w dniu 15 sierpnia 1944 r.⁸. Stanowisko starosty objął Michał Mytych z Weryni. Z jego to inicjatywy reaktywował swoją działalność 20 sierpnia 1944 r. Urząd Gminy w Dzikowcu w następującym składzie:

Adam Nowak - wójt; pełnił tę funkcję przed II wojną światową;
Julian Streb - kierownik biura;
Franciszek Twardowski - referent;
Teodor Matejek - goniec⁹.

Starosta powiatowy powołał także do życia pierwszą Gminną Radę Narodową w Dzikowcu, która funkcjonowała do 1946 r. Inauguracyjne posiedzenie odbyło się 15 listopada 1944 r. pod przewodnictwem nowego wójta Marcina Serafina. Na posiedzeniu obecni byli: Antoni Puk, Józef Tęcza, Jakub Kwaśnik, Jan Sudoł, Piotr Sudoł, Wojciech Kudej, Stanisław Bomba, Jan Kochanowski i Walenty Rębisz. Na 16 członków rady, obecnych było 9, co pozwoliło na powzięcie pierwszej uchwały o wyborze 3 członków Zarządu Gminnego. W jego skład weszli: Józef Bieleń, Jakub Kwaśnik, Stanisław Bomba¹⁰.

20 marca 1946 r. pierwsza Gminna Rada Narodowa w Dzikowcu została rozwiązana na podstawie zarządzenia wójta. W uzasadnieniu podano, iż członkowie Rady nie spełniali swych obowiązków. Dokonano nowych wyborów przez zgromadzenia gromadzkie¹¹. Na spotkaniu porozumiewawczym ustalono skład GRN na 24 członków i uzupełniono członkami delegowanymi istniejących na terenie gminy organizacji.

Kolejne wybory do GRN miały miejsce na posiedzeniu 22 XI 1947, na którym obecny był wiceprzewodniczący PRN Waliński. Przedstawił on projekt składu Rady, który został przyjęty do wiadomości i zatwierdzony¹². W skład GRN weszło 22 osoby, pozostawiono 2 mandaty -jeden dla Związku Walki Młodych, drugi dla Koła Młodzieży Wiejskiej „Wici”.

W okresie 1944 - 1954 w Gminnej Radzie Narodowej zachodziło cały szereg zmian w składzie osobowym i ilościowym Rady. Rada zmieniała swój stan liczbowy przez dokooptowywanie do niej członków bądź przez delegowanie i odwoływanie z niej członków poszczególnych partii politycznych. Skład ilościowy Rady kształtował się następująco:

Tabela nr 1.

Liczebność GRN w Dzikowcu w latach 1944 - 1954.

LATA	CZŁONKOWIE GRN
1944	16
1945	16
1946	24

cd. na str. 14

8. M. Skowroński, Kolbuszowa i okolice, Warszawa 1964, s. 50.

9. M. Piórek, op. cit., s. 152 - 153.

10. Archiwum Państwowe w Rzeszowie [dalej: APR], Zespół: Akta Gminy Dzikowiec [dalej: AGD], sygn. I, k.1.

11. APR, AGD, sygn. I, k. 12.

12. Protokół Nr 6/47 z posiedzenia GRN z dnia 22 XI 1947 r., Tamże, k. 38.

cd. ze str. 13

1947	24
1948	28
1949	27
1950	23
1951	24
1952	24
1953	24
1954	24

Źródło: AP Rzeszów, Akta Gminy Dzikowiec, sygn. 1, 10, 15, 49.

Z danych zawartych w tabeli wynika, iż największe zmiany w składzie ilościowym GRN miały miejsce w latach 1945 - 1950. Wówczas liczba członków Rady oscylowała w granicach od 16 do 28 osób. Od roku 1951 obserwujemy stabilizację na poziomie 24 osób. Takie rozbieżności dopuszczała jednak ustawa z 11 września 1944 r., zgodnie z którą liczba członków rad gminnych winna wynosić nie mniej niż 16 osób i nie więcej niż 36 osób.

Równocześnie ze zmianami ilościowymi, zmieniała się także struktura polityczna Rady, co ilustruje tabela nr 2. Niestety, brak danych archiwalnych uniemożliwił przedstawienie struktury politycznej Rady w latach 1944 - 47 oraz 1950r.

Tabela nr 2.

Struktura polityczna GRN w Dzikowcu w latach 1948 - 1949, 1951 - 1954.

LATA	Przynależność organizacyjna radnych							
	PPR	PPS	SL	Bezp.	PZPR	ZSL	KGW	ZMP
1948	13	2	13	-	-	—	-	-
1949	14	2	11	-	-	-	-	-
1951	-	-	-	1	14	7	2	-
1952	-	-	-	1	10	12	1	-
1953	—	-	—	5	8	9	1	1
1954	-	-	-	6	12	4	2	-

Źródło: AP Rzeszów, Akta gminy Dzikowiec, sygn. 10, 15, 49.

Z analizy danych przedstawionych w tabeli wynika, że przedstawiciele PPR, a następnie PZPR posiadali dominujące wpływy w Gminnej Radzie Narodowej. Ze względu na rolniczy charakter gminy, dużą rolę w GRN

odgrywali także członkowie Stronnictwa Ludowego, a od 1951 r. ZSL. Większość radnych była pochodzenia chłopskiego i prowadziła z reguły nieduże 2 - 5 ha gospodarstwo rolne. Strukturę socjalną i zawodową GRN obrazuje tabela nr 3.

Tabela nr 3.

Struktura socjalna i zawodowa GRN w Dzikowcu a latach 1947 - 1949 i 1951 - 1954.

LATA	Struktura socjalna		Struktura zawodowa				
	Pochodzenie chłopskie	Pochodzenie robotnicze	Pracownik umysłowy	Rolnik	Nauczyciel	Robotnik	Rzemieślnik
1947	24	-	2	21	-	-	1
1948	27	1	4	23	-	-	1
1949	27	-	4	21	-	-	2
1951	23	1	6	12	3	3	-
1952	24	-	6	15	2	1	-
1953	24	-	4	18	1	1	-
1954	24	-	5	19	-	-	-

Źródło: AP Rzeszów, Akta gm. Dzikowiec, sygn. 10, 15, 49.

Dane tabelaryczne upoważniają do stwierdzenia, że w latach 1947 -1954 100% radnych było pochodzenia chłopskiego. Tylko w roku 1948 i 1951 jeden radny miał pochodzenie robotnicze. Taka struktura socjalna GRN wynika z faktu, że od pokoleń głównym źródłem utrzymania mieszkańców gminy Dzikowiec była uprawa ziemi. Dobitnie podkreśla to również przedstawiona struktura zawodowa GRN, gdzie rolnicy stanowią minimum 60%.

Każda gromada miała swoich przedstawicieli w Gminnej Radzie Narodowej. Przykładowo, w roku 1954 stosunki ilościowe układały się w następujący sposób:

Dzikowiec - 5 radnych
 Lipnic a - 6 radnych
 Kopcie - 3 radnych
 Mechowiec - 3 radnych
 Płazówka - 3 radnych
 Wilcza Wola - 4 radnych¹³.

Rada działała poprzez plenarne posiedzenia - czyli sesje, które zgodnie z ustawą z 11 września 1944 r. powinny odbywać się raz w miesiącu. Faktem jest, że w początkowym okresie funkcjonowania Rady, posiedzenia

13. APR. AGD, sygn. 49, b. p.

odbywały się rzadziej (pierwszy protokół datowany jest na 15 listopada 1944, drugi 16 lutego 1945 r.). Jest to zrozumiałe zważywszy, iż był to okres wojny. Gminna Rada Narodowa organizowała tzw. sesje wyjazdowe. Odbywały się one w poszczególnych gromadach, celem nawiązania współpracy z lokalnymi środowiskami i potwierdzenia ludowego charakteru władzy. Posiedzenia GRN poprzedzone były posiedzeniami Klubów Radnych.

W celu realizacji podejmowanych przez GRN uchwał powołane było Prezydium Rady. Pierwszą wzmiankę na ten temat odnajdujemy w protokole nr 2 z 20 marca 1946 r.¹⁴. wybrano wówczas w tajnym głosowaniu z grona Rady sześćosobowe Prezydium. Od roku 1947 do 1954 r. Skład Prezydium był pięćosobowy. Ilustruje to tabela nr 4.

Tabela nr 4.

Skład ilościowy i osobowy Prezydium GRN w Dzikowcu.

LATA	Ilość członków	Przewodniczący	Z-ca przew.	Członkowie
1946	6	Stanisław Serafin	Franciszek Pyryt	Wojciech Cichoń, Stanisław Kosiorowski Wawrzyniec Tęcza Stanisław Szczęch
1947-48	5	Franciszek Posłuszny	Roman Skoczek	Józef Płaza Wawrzyniec Tęcza Wojciech Małodobry
1949	5	Wawrzyniec Błat	Stanisław Ochorok	Wawrzyniec Tęcza Józef Płaza Michał Nowak
1950-51	5	Jakub Kwaśnik	Adam Byczek	Marcin Serafin Andrzej Tęcza Franciszek Cwajna
1952	5	Stanisław Wilk	Jan Wit	Marcin Serafin Andrzej Tęcza Franciszek Cwajna
1953-54	5	Józef Rusin	Jan Wit	Marcin Serafin Antoni Maciąg Antoni Tyburczy

Źródło: AP Rzeszów, Akta gminy Dzikowiec, sygn. 1, 16, 19, 29.

14. Protokół nr 2 z 20 marca 1946 r. [W:] APR, AGD, sygn. 1, k. 13.

Z analizy danych zawartych w tabeli wynika, że w składzie Prezydium GRN zachodziły liczne zmiany personalne. Są one odzwierciedleniem wpływów, jakie posiadały ówczesnie działające partie polityczne.

Prezydium dbało o należyte przygotowanie obrad plenarnych, czuwało nad wykonaniem podejmowanych uchwał.

Zgodnie z ustawą z 11 września 1944 r. GRN mogła powoływać komisje. Obowiązkowo działać musiały tzw. komisje stałe: finansowo - budżetowa, oświatowa i kontroli. Pozostałe mogły być powołane okresowo.

W omawianym okresie GRN w Dzikowcu działała poprzez następujące komisje:

1. Zdrowia Pracy i Pomocy Społecznej
2. Oświaty i Kultury
3. Gospodarki Drogowej
4. Finansowo - Budżetowa
5. Rolna
6. Urzędzeń i Osiedli
7. Do Walki z Analfabetyzmem
8. Kontroli Społecznej
9. Lokalowa
10. Do Walki ze Spekulacją
11. Siewu
12. Podatkowa
13. Do Spraw Kontraktacji
14. Komisja Oszczędnościowa
15. Zaopatrzenia¹⁵.

Obowiązkiem każdej komisji było opracowywanie określonych zadań, inicjowanie uchwał, formułowanie postulatów w sprawach należących do ich kompetencji, kontrola realizacji oraz podejmowanie innych czynności zleconych przez radę lub prezydium. Komisje zobowiązane były do składania na sesji GRN sprawozdań ze swojej działalności: odbytych posiedzeń, realizacji planów, przeprowadzonych kontroli.

Przykładowo:

- a) Komisja Gospodarki Drogowej kontrolowała stan ewentualnie budowę dróg i mostów, wykonanie szarwarków;
- b) Komisja Kontroli Społecznej realizowała funkcję kontroli społecznej w stosunku do przedsiębiorstw przemysłowych, urzędów, instytucji, sklepów prywatnych, prowadzonych inwestycji;
- c) Komisja Zdrowia Pracy i Pomocy Społecznej kontrolowała czystość obejść) gospodarskich, studni, piekarni, sklepów, zlewni, szkół;
- d) Komisja Finansowo - Budżetowa i Komisja Oszczędnościowa kontrolowała majątek gromadzki (księgi kasowe prowadzone przez sołtysów), wykonanie budżetu przez Prezydium Gminnej Rady Narodowej¹⁶.

15. APR, AGD, sygn. 1, 2, 3, 5, 15, 16, 18, 20, 21.

16. Tamże, sygn. 21, k. 1- 136.

Jedną z prężniej działających na terenie gminy komisji, była Komisja Oświaty i Kultury. Jej działania szły w kierunku odbudowy po wojnie sieci szkół, zaopatrzenia ich w niezbędny sprzęt i pomoce dydaktyczne, organizacji kursów dla analfabetów.

Stwierdzić jednak należy, że praca poszczególnych komisji w różnych okresach czasu nie zawsze była efektywna¹⁷. Ważnym jest również i to, że lata 1944 - 1950 to okres organizacji i reorganizacji, powoływania i odwoływania komisji. W roku 1950 nastąpiła ich ostateczna stabilizacja, w rezultacie czego na terenie gminy działało sześć komisji, które ilustruje tabela nr 5.

Tabela nr 5.

Struktura polityczna i skład ilościowy komisji działających przy Gminnej Radzie Narodowej w Dzikowcu po roku 1950.

Nazwa komisji	Ilość członków	Przynależność organizacyjna				
		PZPR	ZSL	Bezp.	KGW	ZMP
Komisja Oświaty i Kultury	5	3	1		1	
Komisja Gospodarki	5	1	3	1	-	-
Komisja Zdrowia Pracy i Pomocy Społecznej	5	2	2		1	
Komisja Finansowo - Budżetowa	5	3	1			1
Komisja Rolna	5	3	-	2	-	-
Komisja Urządzeń i Osiedli	5	2	-	-	1	2

Źródło: APR, Akta gminy Dzikowiec, sygn. 16, k. 29, 149, sygn. 20, k. 1.

Gminna Rada Narodowa powoływała także doraźnie działające komitety. Na terenie gminy Dzikowiec istniały komitety:

- Komitet Odbudowy Warszawy powołany 2 września 1948 r. w składzie: Andrzej Kosiorowski, Jakub Kwaśnik, Franciszek Twardowski, Marcin Serafin, Wojciech Walaszek, Paweł Sobczyński, Adam Byczek, Andrzej Maciąg, Józef Tyburczy, Antoni Kopeć- , Walenty Rębisz;
- Komitet Upowszechniania Oszczędności powołany w maju 1954 r. w składzie: Stefan Serafin, Jan Byczek, Stanisław Ochorok, Stanisław Wilk, Paweł Mazur, Tadeusz Wit;
- Komitet do Walki z Alkoholizmem działający od 30 czerwca 1950 r. w składzie: Jakub Kwaśnik, Andrzej Tęcza, Stanisław Walaszek, Stefan Byczek, Jan Kosiorowski¹⁸.

17. APR, AGD, sygn. 15, k. 29.

18. Tamże, sygn. 1, k. 52, sygn. 19, k. 63, sygn. 16, k. 19.

W myśl ustawy z 11 września 1944 r. „O organizacji i zakresie działania rad narodowych” do najważniejszych zadań Gminnej Rady Narodowej należało:

1. planowanie działalności publicznej, w szczególności: ustalenie budżetu oraz planu świadczeń w naturze;
2. kontrola działalności organów wykonawczych (urzędowych i samorządowych) oraz instytucji i osób wykonywujących funkcje zlecone w zakresie administracji i gospodarki publicznej z punktu widzenia legalności, celowości i zgodności z zasadniczą linią działalności Krajowej Rady Narodowej;
3. powoływanie samorządowych organów wykonawczych;
4. ustalenie zasad i warunków, na których organa wykonawcze samorządu mogą zawierać
5. umowy w sprawie zaciągania pożyczki, zbycia, zamiany lub obciążenia majątku nieruchomości;
6. uchwalenie regulaminów obrad rady i komisji¹⁹.

Z analizy protokołów sesji Gminnej Rady Narodowej wynika, że realizowała ona obowiązujący ją zakres działania. W pierwszych miesiącach po wyzwoleniu do priorytetowych zadań GRN należało uruchomienie istniejącej przed II wojną światową sieci szkół podstawowych, zaopatrzenie ludności w artykuły pierwszej potrzeby, podniesienie stopnia bezpieczeństwa poprzez organizowanie Ochotniczej Straży Pożarnej i posterunku MO. Co roku Gminna Rada Narodowa zajmowała się analizą budżetu gminy oraz budżetów gromadzkich, a więc całokształtem gospodarki gminnej.

2. Zarząd Gminy

Organem wykonawczym Gminnej Rady Narodowej był Zarząd Gminy, składający się z wójta, podwójciego i dwóch ławników. Pierwszy Zarząd Gminy został wybrany na posiedzeniu GRN 15 listopada 1944 r. w składzie: Marcin Serafin, Józef Bielen, Jakub Kwaśnik i Stanisław Bomba²⁰. Zarząd ten istniał do marca 1945 r.

Na sesji 21 marca 1945 r. Gminna Rada Narodowa podjęła uchwałę o zmianie składu Zarządu Gminnego. W wyniku przeprowadzonego tajnego głosowania w Zarządzie Gminy znaleźli się:

Marcin Serafin	- wójt
Jakub Kwaśnik	- zastępca wójta
Józef Bielen	- I ławnik
Walenty Rębisz	- II ławnik ²¹ .

Na posiedzeniach załatwiane były głównie sprawy personele urzędników, decyzje w zakresie projektu preliminarza budżetowego, statutu opłat

19. Dz. U. R. P. Nr 5/1944, póż. 26.

20. Protokół nr 1 z dn. 15 XI 1944 r., APR, AGD, sygn. I, k. 1.

21. Protokół nr 4 z dn. 21 III 1945 r., Tamże, k. 7.

i podatków, ustalenie wysokości świadczeń w naturze, remonty i budowa szkół, wartość dniówki szarwarkowej, decyzje w zakresie zapomóg dla biednych mieszkańców.

Zarząd Gminy zatrudniał w okresie 1948 - 1950 sześciu pracowników umysłowych, dwóch fizycznych (woźnego i dróżnika) i jedną akuszerkę. Do zakresu działania urzędników należało:

1) Sekretarz - pełnił funkcję sekretarza GRN, sekretarza gminy, rachmistrza oraz prowadził „działy”;

- a) przepisy i zarządzenia ogólne,
- b) sprawy organizacyjne,
- c) sprawy osobowe członków i organów gminy,
- d) kontrola wewnętrzna,
- e) majątek gminy w gromadach,
- f) sprawy budżetowe,
- g) kredyty komunalne i zapomogi,
- h) obrót pieniężny,
- 1) sprawy ogólnie gospodarcze.

2) Zastępca sekretarza prowadził „działy”:

- a) przedsiębiorstwa w gminie,
- b) weterynaria, hodowla,
- c) popieranie przemysłu i handlu,
- d) oświata, kultura i sztuka,
- e) zdrowie publiczne,
- f) opieka społeczna i koszty leczenia,
- g) ogólnie - administracyjne,
- h) ewidencja i kontrola ruchu ludności.

3) Pomocnik biurowy odpowiadał za:

- a) drogi i place publiczne,
- b) rolnictwo,
- c) gospodarkę lokalowo - mieszkaniową,
- d) bezpieczeństwo publiczne,
- e) budownictwo i odbudowę,
- f) sprawy karno - administracyjne, sądowe.

4) Referat wojskowy w skład którego wchodził urząd stanu cywilnego prowadził:

- a) akta stanu cywilnego i wyznaniowe,
- b) sprawy wojskowe,
- c) przysposobienie wojskowe,
- d) rejestracja zwierząt pociagowych i środków przewozowych.

5) Referat podatkowy (zatrudniał dwóch ludzi) prowadził „działy”:

- a) dochody gminy,
- b) dochody obce,
- c) przymusowe ubezpieczenia rzeczowe,

- d) egzekucja administracyjna²². Zarząd Gminy prowadził także dokładne rejestry:
- wydanych zaświadczeń i pobranych opłat kancelaryjnych,
 - wydanych pozwoleń na budowę,
 - dowodów osobistych,
 - cudzoziemców,
 - wyroków sądowych, orzeczeń karnych władz administracyjnych oraz kar nakładanych przez wójta,
 - odbywających karę w areszcie gminnym,
 - doręczeń dokonywanych przez sołtysów,
 - osób poszukiwanych²³.

Wójtowi dla celów administracji gromad podlegali sołtysi i podsołtysi (po jednym sołtysie i podsołtysie dla każdej gromady), wybierani na okres 3 lat przez ogólne zebrania mieszkańców gromady.

Sołtysi i podsołtysi mogli brać udział w posiedzeniach Zarządu Gminnego z głosem doradczym w sprawach dotyczących własnej gromady. Ponadto, mieli obowiązek składać GRN sprawozdanie ze swojej działalności oraz odpowiadali za majątek gromadzki i budżet gromady.

Na podstawie protokołu z 6 XI 1951 udało się ustalić listę osób sprawujących stanowiska sołtysów i podsołtysów w poszczególnych gromadach gminy Dzikowiec na rok 1951. Obrazuje to tabela nr 6.

Tabela nr 6.

Sołtysi i podsołtysi gromad w gminie Dzikowiec w roku 1951.

Nazwa gromady	Ilość gospodarstw	Imię i nazwisko sołtysa	Imię i nazwisko podsołtysa	Data objęcia stanowiska	
				Sołtysa	Podsołtysa
Dzikowiec Nowy	56	Paweł Sobczyński	Stefan Serafin	1946	1946
Dzikowiec	280	Adam Bajek	Andrzej Cudo	1951	944
Lipnica	468	Józef Rusin	Andrzej Tęcza	1951	1949
Kopcie	177	Antoni Kopeć	Marcin Rębisz	1945	1945
Mechowiec	116	Stanisław Oko	Władysław Sitko	1950	1949
Plazówka	70	Andrzej Maciąg	Piotr Kwaśnik	1944	1944
Wilcza Wola	460	Walenty Rębisz	Andrzej Serafin	1944	1944

Źródło: APR, AGD, sygn. 18, k. 127.

22. APR, AGD, sygn. 2, k. 18.

23. Tamże, sygn. 7, k. 11.

Niezależnie od wielkości gromady każda posiadała sołtysa i podsołtysa. Należy jednak zaznaczyć, że stanowiska sołtysów były płatne (wysokość wynagrodzenia zależała od liczby gospodarstw), natomiast stanowiska płatnych podsołtysów przyznano: Wilczej Woli, Lipnicy i Dzikowcowi²⁴.

20 marca 1950 r. ukazała się ustawa o przejęciu przez Rady Narodowe jednolitej władzy administracyjnej. Zgodnie z tą ustawą w 1950 r. zniesiono urzędy starostów i wojewodów oraz organy wykonawcze samorządu terytorialnego, którymi były kolegalne Zarządy Miejskie, Gminne z prezydiami i burmistrzami w miastach oraz wójtami w gminach. Ich funkcje przejęły prezydium jako organy wykonawcze rad²⁵.

3. Gospodarka finansowa - budżet gminy

Władze gminne - Zarząd Gminy i Gminna Rada Narodowa nie rozrządzała po wyzwoleniu prawie żadnymi środkami dla realizacji gospodarki gminnej. Również skarb państwa nie dysponował odpowiednimi sumami, aby przyjść z pomocą zniszczonym wsiom. W związku z tym sytuacja gospodarcza gminy była bardzo ciężka. Najpilniejsze potrzeby miały być zrealizowane w oparciu o budżet uchwalony 23 lutego 1945 r. na kwotę 109481 zł tak w dochodach jak i wydatkach²⁶.

Władze centralne usiłowały rozwiązać problemy finansowe samorządów za pomocą odpowiednich dekretów. Dekret PKWN z 23 listopada 1944 r. „O organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego” oddzielał gospodarkę samorządową od państwowej²⁷. W kolejnym dekreście z 13 kwietnia 1945 r. „O reformie systemu podatkowego” dokonano podziału źródeł dochodu między samorząd a państwo. Źródłem dochodu samorządu, w myśl powyższego postanowienia, były podatki od nieruchomości, lokali, gruntów publicznych, zabaw, widowisk, opłaty od kart rejestracyjnych i samoistne podatki samorządowe²⁸.

Poważną pozycją w budżecie gminy Dzikowiec stanowiły podatki i opłaty, którymi obciążone były grunty, nieruchomości, prawo do polowania, zabawy publiczne, karty rejestracyjne, szyldy i reklamy, wszelkiego rodzaju zaświadczenia. Wysokość podatków i opłat uchwalala GRN, pokrywając w ten sposób braki w budżecie gminy. Od 1945 roku na terenie gminy Dzikowiec obowiązywała następująca taryfa opłat i podatków: 1) Opłaty administracyjne od 1 IV 1945 do 31 XII 1946 r.

- a) od zaświadczeń i podań - 15 zł,
- b) za wydanie karty przemeldowania - 20 zł,
- c) za dowód tożsamości - 50 zł,
- d)

24. Tamże, sygn. 18, k. 164.

25. J. Starościak, Prawo administracyjne, Warszawa 1959, s. 84.

26. Protokół nr 3 z 23 11 1945, APR, AGD, sygn. 1, k.2.

27. A. W. Zawadzki, Podstawy gospodarki finansowej rad narodowych w latach 1944 - 1950, Finanse 1964, s. 71 - 78.

28. Tamże, s. 82.

- d) za świadectwo przynależności - 50 zł,
- e) za świadectwo moralności - 50 zł,
- 2) Podatek od każdego hektara gruntu - 10 zł.
- 3) Podatek od każdego psa - 20 zł.
- 4) Opodatkowanie gminnych właścicieli klaczy zarodowych, ogierów, buhajów i knurów licencjonowanych:
 - a) od klaczy zarodowych zarej. przed 1/1 1945 r. - 1000 zł,
 - b) od klaczy zarodowych zarej. po 1/1 1945 r. - 250 zł,
 - c) od knurów licencjonowanych - 500 zł,
 - d) od buhajów licencjonowanych - 500 zł,
 - e) od ogierów licencjonowanych - 500 zł²⁹.

21 X 1947 r. na posiedzeniu Zarządu Gminy uznano dotychczasowe opłaty administracyjne za zbyt niskie. W związku z tym postanowiono pobierać za różne świadczenia opłaty w następujących wysokościach:

- a) tymczasowy dowód tożsamości - 100 zł,
- b) rejestracja rowerów - 150 zł,
- c) świadectwo moralności - 50 zł,
- d) certyfikat przynależności - 100 zł,
- e) różne inne zaświadczenia - 30 zł.

Wójt gminy miał prawo, według własnego uznania, bardzo biednych mieszkańców gminy zwolnić częściowo lub w całości od wymienionych opłat³⁰.

W 1946 r. z opłat i podatków gmina uzyskała 190 204 zł. W stosunku do ogólnych dochodów, które w 1946 r. wynosiły 209 705 zł, suma ta stanowiła 90,7 % całego budżetu. W roku 1950 dochód gminy wynosił 4 919 000 zł z tego podatki stanowiły 2 962 000 zł, czyli 60,2 %³¹. Wynika z tego, iż były głównym źródłem dochodu.

W latach następnych podatki stanowiły coraz mniejszy procent w budżecie gminy. Ogólnie dochody gminy w latach 1947 - 1949 obrazuje załączona tabela nr 7. *(na następnej stronie)*.

29. APR, AGD, sygn. I, k. 2 - 3.

30. Tamże, sygn. 10, b. p.

Tabela nr 7.
Dochoody gminy Dzikowiec w latach 1947 - 1949 (w złotych)

Wyszczególnienie	1947		1948		1949	
	Preliminowano	Wykonano	Preliminowano	Wykonano	Preliminowano	Wykonano
Dochoody ogółem	1 099 100	1 298 105	1 997 240	2 956 568	5 744 550	5 347 549
<u>Dochoody zwyczajne</u>	-	-	1 997 240	2 700 785	4 391 000	4 793 657
I Majątek komunalny	-	-	-	-	-	-
II Przedsiębiorstwa samorządowe	-	-	-	-	-	-
II Subwencje i dotacje	90000	-	300 000	100 000	-	-
IV Zwroty	-	-	3000	-	12550	90
V Oplaty administracyjne	20000	63998	205 000	189599	340 000	250 734
VI Oplaty za korzystanie z urz. sanit.	-	-	-	-	-	-
VII Dopłaty	-	-	-	-	-	-
VIII Udział w podatkach państwowych	-	7511,69	6000	22247	-	-
IX Dodatki do podatków państwowych	983100	1 185309,80	-	-	-	-
X Podatki samoistne	-	-	1 481,240	1839501,89	2 077 000	2 415 649
XI Różne	6000	41 286,10	2000	549 437,67	612000	777 139
<u>Dochoody nadzwyczajne</u>	-	-	-	255 782,99	1 353 000	553 892
Subwencja ze skarbu państwa	-	-	-	-	800 000	-
Dotacje z Samorząd.	-	-	-	-	-	-
Funduszu Wyrównawczego	-	-	-	-	1 350 000	1 350 000
Nadwyżka budżetu z ub. r.	-	-	-	-	553 000	553 892

Źródło: APR, AGD, sygn. 10, s. 35, 37, 45.

Dochody gminy dzieliły się na zwyczajne i nadzwyczajne. W skład dochodów nadzwyczajnych wchodziły:

- subwencja ze skarbu państwa,
- dotacja z Samorządowego Funduszu Wyrównawczego,
- nadwyżka budżetu z ubiegłego roku.

Dochód nadzwyczajny pojawia się w budżecie gminy Dzikowiec w roku 1948 w kwocie 255 782,99 zł. W roku 1949 pojawiła się nowa pozycja: „Dotacja z Samorządowego Funduszu Wyrównawczego”, w której figuruje zarówno w preliminarzu jak i w realizacji kwota 1 350 000 zł. Interpretować należy to w ten sposób, że w międzyczasie nastąpiła zmiana systemu finansowania samorządu gminnego.

Mówiąc o dochodach gminy należy także wspomnieć o powinnościach szarwarkowych, czyli świadczeniach w naturze na cele publiczne, jakie ciążyły na mieszkańcach. Zobowiązani do nich byli:

- właściciele, posiadacze lub użytkownicy gruntów niezabudowanych nie wchodzących w skład gospodarstwa rolnego;
- właściciele, posiadacze lub użytkownicy gospodarstw rolnych, jak również zrzeczenia uprawy roli;
- rolnicze spółdzielnie produkcyjne;
- właściciele i posiadacze przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych lub usługowych oraz osoby wykonujące wolne zajęcia zawodowe i wszelkie inne zatrudnienia o celach zarobkowych, które podlegają podatkowi obrotowemu³².

Każdy zobowiązany do świadczenia w naturze miał prawo zamiast ich odbywania, wpłacać do kasy gminnej równowartość w gotówce. W protokole z dnia 18 VII 1948 r. czytamy: „Sumy robocizny pieszej ustala się na zł 250 za jedną dniówkę pieszą i cenę robocizny ciągłej, jednokonnej z obsługą ustala się na 3 dniówki piesze, dwukonnej zaś z obsługą na 5 dniówek pieszych”³³.

Administracja gminna prowadziła bardzo oszczędną gospodarkę środkami samorządowymi. Wskazuje na to dodatnie saldo budżetowe. Ilustruje to tabela nr 8.

31. Tamże, sygn. 2, k. 7.

32. APR, AGD, sygn. 35.

33. Protokół z posiedzenia GRN z dn. 18 VII 1948, APR, AGD, sygn. 10.

Tabela nr 8. Wydatki gminy Dzikowice w latach 1947 – 1949 (w złotych)

Wyszczególnienie	1947		1948		1949	
	Preliminowano	Wykonano	Preliminowano	Wykonano	Preliminowano	Wykonano
Dochody ogółem	1 099 100	1 042 322,60	1 997 240	2 402 676,78	5 744 000	5 148 965
Dochody zwyczajne	-	-	1 997 240	2 335 770,34	4 391 000	4 593 037
1 Zarząd ogólny, administracja	341 800	544 374,80	852 240	1 301 260,80	2 155 000	2 311 782
II Majątek komunalny	-	-	-	-	-	-
III Przedsiębiorstwa komunalne (samozad.)	-	-	-	-	-	-
IV Spłata długów	-	-	-	-	-	-
V Drogi i place publiczne Va Pomiany i plany rozbudowy	40 000	14 310	82 000	77 095	596 900	644 503
VI Oświata	594 300	315 734	718 000	617 813	905 600	947 621
VII Kultura i sztuka	-	-	20 000	4 300	47 500	47 600
VIII Zdrowie publiczne	25 000	10 000	55 000	47 193	399 550	396 736
IX Opieka społeczna	20 000	5 800	45 000	21 960	25 000	17 479
X Popieranie rolnictwa	30 000	1 800	80 000	19 500	91 000	62 310
Xa Wydatki na aprowizację	-	20 400	-	-	-	-
XI Popieranie przemysłu i handlu	-	-	5 000	-	-	-
XII Bezpieczeństwo publiczne XIIa Koszty prowadzenia USC	30 000	28 000 37 400	77 000	65 000	135 550	124 550
XIII Różne	18 000	6 450,3	58 000	181 348	36 000	40 456
Wydatki nadzwyczajne	-	-	-	66 906	1 353 000	555 928
budowa drogi publicznej	-	-	-	-	270 550	270 241
remont budynku szkolnego	-	-	-	-	283 000	285 687
dokończenie bud. szk. w Mechowcu	-	-	-	-	800 000	-
Wykonano budżet w wydatkach zł.	-	1 042 322,60	-	2 402 676,78	-	-
w dochodach zł.	-	1 298 105,59	-	2 956 568,91	-	-
nadwyżka	-	255 782,99	-	553 892,13	-	-

Źródło: APR, AGD, sygn. 10, s. 35, 37, 45.

W roku 1947 nadwyżka wynosiła 255 782,99 zł, a w 1948 - 553 892,13 zł³⁴. Należy jednak zauważyć, że środki te mogły być zużytkowane na budowę czy remont szkół, działalność kulturalną (świetlice, biblioteki), opiekę zdrowotną, budowę dróg oraz rozwój rolnictwa.

W budżecie poważną pozycję wydatków stanowiły koszty administracyjne. W zakres tych wydatków wchodziły wydatki osobowe oraz wydatki rzeczowe. W roku 1947 przedstawiały się następująco (w złotych):

- 1) Wydatki osobowe - 303 800
 - uposażenie wójta - 52 800 (wykonano 81 300),
 - diety innych członków GRN - 60 000,
 - uposażenie personelu biurowego - 152 400,
 - wynagrodzenie sołtysów — 15 600,
 - świadczenia socjalne - 15 000,
 - zapomogi i renumeracje - 8 000 (wykonano 36 250),
- 2) Wydatki rzeczowe - 38 000 (wykonano 133 107,20)
 - koszty utrzymania lokalu - 10 000 (wykonano 18 582)
 - wydatki kancelaryjne - 12 000 (wykonano 77 665,50)
 - prenumerata pism i kupno książek do biblioteki biurowej - 4 000 (wykonano 10 001),
 - uzupełnienie inwentarza biurowego - 6 000,
 - diety i koszty podróży członków zarządu - 6 000 (wykonano 21 471)³⁵.

Znaczną kwotę w wydatkach samorządowych stanowiły świadczenia na rzecz przedszkoli i szkół powszechnych: opłat, światła, remont budynków i lokali szkolnych, najem lokali na sale lekcyjne i mieszkania dla nauczycieli, utrzymanie czystości, zaopatrzenie w materiały kancelaryjne, uzupełnienie i remont inwentarza szkolnego, utrzymanie kursów dla dorosłych, stypendia dla uczniów. Sumy na te cele wydatkowane w kolejnych latach kształtowały się następująco:

- 1946- 51 000 zł
- 1947- 594 300 zł
- 1948- 718 000 zł
- 1949- 905 600 zł
- 1950- 1 433 500 zł
- 1951- 78 199 zł
- 1952- 27 260 zł
- 1953- 51 086 zł
- 1954- 60 900 zł³⁶

Z analizy powyższych danych wynikałoby, iż od roku 1951 nastąpił drastyczny spadek wydatków na oświatę. Należy jednak pamiętać, że 28 października 1950 r. Sejm uchwalił ustawę „O zmianie systemu pieniężne-

34. APR, AGD, sygn. 10, s. 36, 44.

35. Tamże, s. 2 - 4.

36. Tamże, sygn. 10, k. 8, 34, 37, 44, sygn. 2, k. 7, sygn. 16, k. 73, 384, 431, sygn. 37.

go", na mocy której NBP 30 października rozpoczął wymianę pieniędzy. Wszystkie zobowiązania pieniężne publicznoprawne i prywatnoprawne miały być przeliczane wg stosunku 100 zł dotychczasowych równe 1 zł nowemu.

Inne przeliczenie - 100 zł dotychczasowych równe 3 zł nowym - miały zobowiązania np. z tytułu umowy o pracę, wkłady oszczędnościowe do 100 000 zł, z tytułu kontraktacji i skupu artykułów rolnych.

W ten sposób władze państwowe dążyły do zdobycia środków finansowych na wprowadzenie w życie celów i założeń planu 6-letniego, chociaż oficjalnie jako cel wymiany podawano pozbawienie sfer „kapitalistycznych” środków finansowych.

Biorąc pod uwagę powyższe informacje, możemy stwierdzić, że w 1951r. mamy do czynienia z „rzekomym” spadkiem wydatków na oświatę. Kwota 78 199 zł pięciokrotnie przewyższała sumę wydatkowaną na ten cel w 1950 r.

Niestety analiza wydatków budżetowych wykazuje zbyt małe wydatki na tak ważne cele jak ochrona zdrowia (szczepienia ochronne, dezynfekcje) i opieka społeczna. Na przykład w roku 1946 preliminowano na ten dział 2 000 zł, ale nie wykonano nawet symbolicznej złotówki, w 1947 preliminowano 25 000 - wykonano 10 000 zł, w 1948 preliminowano 55 000 - wykonano 47 193 zł, a w latach 1951 - 54 w ogóle na ten cel nie ma w wydatkach gminy ujętych żadnych pieniędzy³⁷.

Z analizy dochodów, wydatków gminy Dzikowiec wynika, że sumy objęte budżetem tak po stronie dochodów jak i wydatków wzrastały sukcesywnie z roku na rok. Wynikało to przede wszystkim z coraz większych dotacji z puli państwowej. Obrazuje to tabela nr 9.

Tabela nr 9.

Dochody własne i wydatki gminy Dzikowiec w latach 1951 - 1954 (w złotych).

Lata	Dochody własne	Wydatki Gmin
1951	4 240	157 578
1952	650	101 760
1953	4 450	140 306
1954	34 742	223 102

Źródło: APR, AGD, sygn. 16, k. 298, 384, 431, sygn. 37, k. 1 - 2.

37. Tamże.

Dane zawarte w tabeli nr 9 dobitnie pokazują znikomy udział dochodów własnych gminy w ogólnych wydatkach. Wynosił on w roku 1951 - 2,7 %, w 1952 - 0,6 %, 1953 - 3,2 %, 1954 - 15,6 %. Zauważalny jest jednak sukcesywny wzrost dochodów własnych gminy.

4. Gromadzkie Rady Narodowe

Do roku 1954 organem najniższego szczebla „władzy ludowej” była Gminna Rada Narodowa. Na podstawie uchwały Rady Państwa i rady Ministrów z 24 lutego 1954 r., Gminna Rada Narodowa w Dzikowcu podjęła działania w zakresie prac przygotowawczych do powołania Gromadzkich Rad Narodowych. W tym celu powołano Gminną Komisję Podziału Administracyjnego w składzie: Franciszek Cudo, Wawrzyniec Błat, Roman Kwaśnik, Waław Zieliński, Stefan Serafin, Stanisław Wilk, Franciszek Ozga, Leon Zemka, Antoni Tyburczy, Julian Serafin³⁸.

Na szczeblu gromad działały Gromadzkie Komitety Frontu Narodowego, które w ramach prac przygotowawczych organizowały zebrania wiejskie, na których mieszkańcy zgłaszali kandydatów do Rad Gromadzkich. Takie zebrania odbyły się w 4 obwodach siedzib Gromadzkich Rad Narodowych: Dzikowcu, Lipnicy, Mechowcu, Wilczej Woli³⁹.

Każdy kandydat do Gromadzkiej Rady Narodowej lub do komisji wyborczej musiał uzyskać pozytywną opinię (tzw. charakterystykę) Prezydium Gminnej Rady Narodowej.

9 IV 1954 r. GRN w Dzikowcu wystąpiła do Powiatowej Komisji Podziału Administracyjnego w Kolbuszowej z projektem podziału gminy Dzikowiec na następujące gromady:

1. „Gromadę - Dzikowiec z siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej w Dzikowcu, w skład tej gromady wejdą dotychczasowe gromady – Dzikowiec, Dzikowiec Nowy, przysiółek Lipnicy (Osia - Góra) i część
2. Gromady Płazówka (Księżyny).
3. Gromadę - Lipnica z siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej w Lipnicy, w skład tej gromady wejdzie gromada Lipnica z przysiółkami (Zagrody i Brzycholina).
4. Gromadę - Wilcza Wola z siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej w Wilczej Woli przysiółek (Śpię), w skład tej gromady wejdą dotychczasowe przysiółki: Śpię, Kolaniska, Karby, Kijanki, Puzie, Sudoły, Serafiny, Szczęchy, Zmysłów, Zapole, Zaruda, Maziarnia, Majdańskie, Pniami, Guściory, Łąkieć
5. Szwedy, Rębisze, Dule, Kurzące, Bednarze, Brzuze, Jańskowe.
6. Gromadę - [Mechowiec] z siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej w Mechowcu, w skład tej gromady wejdą dotychczasowe gromady: gromada Mechowiec, Płazówka z przysiółkami Kąty, Przywóz i Dymarka

38. APR, AGD, sygn. 30, k. 9.

39. Tamże, sygn. 29, k. 259.

gminy Dzikowiec oraz z gminy Cmolas gromada Poręby Dymarskie z wszystkimi przysiółkami jakie się znajduje w danej gromadzie. 7. Równocześnie Gminna Rada Narodowa w Dzikowcu występuje z wnioskiem do Powiatowej Komisji Podziału Administracyjnego o opracowanie projektu zmiany granic terenu tut. gminy przez włączenie do granic projektowanej gromady Wola Rusinowska gminy Majdan obszaru gromady Kopcie z wszystkimi przysiółkami z gminy Dzikowiec⁴⁰. Przedstawiony wyżej podział gminy Dzikowiec na gromady ilustruje mapa nr 2.

Podstawą prawną tych zmian stały się ustawy z 25 września 1954 roku o zmianie Konstytucji PRL i o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych⁴¹.

Gromadzkie Rady Narodowe i ich organy wykazywały w swym funkcjonowaniu najwięcej braków. Ogniwo to było najszabsze w całym systemie rad narodowych i ich organów działających w tych latach. Toteż od tego ogniwa rozpoczęto szeroko pomyślaną reformę terenowych organów władzy państwowej, która została zrealizowana w trzech etapach, tj. w latach 1972, 1973, 1975⁴².

40. Uchwała nr 9/54, APR, AGD, sygn. 30, k. 36.

41. Dz. Ustaw nr 43/1954, póź. 191.

42. M. Piórek, op. cit., s. 154.